

Prijedlozi i diskusija

Ing. SVETKA JAMSEK-KORIC

O VISOKORODNIM I REZISTENTNIM SORTAMA PŠENICE

Dr. Josip Potočanec (JP) je u broju Agronomskog glasnika 1956. napisao članak pod naslovom »Nekoliko riječi o nerodici, sortama i selekciji kod pšenice«, koji je posvetio meni i u njemu podvrgao kritici moje pisanje, moj rad i moje metode.

Iz pisanja JP držim da nitko ne će razabrati u čemu se sastoje nesuglasice među nama. Dapače iz načina njegovog pisanja, mislim, da će to mnogi tumačiti kao neku vrstu međusobne nesolidne konkurencije, koja ima korijen u tome, što radimo u neposrednoj blizini na istom poslu. To svakako nije zgodno.

Ovo bi trebalo najmanje biti uzrokom nesuglasica među nama, jer po mom mišljenju selekcionera ima daleko premalo. Problem pšenice i važnost nove produktivne sorte tolika je, da stručnjaka ne bi bilo previše ni kad bi ih deset radilo na jednom istom mjestu.

Gustoća sklopa

Što se mene tiče razlog diskusije svakako je principijelne i stručne naravi i treba da se prodiskutira. Radi se o **smjeru selekcije pšenice**. Ovo će zanimati i sve naše kolege agronome. Svakako da je moja ličnost za njih mnogo manje interesantna i da će malo koga zanimati da li ja nešto »znam ili ne znam«, »svijesno prešućujem« ili »nisam dala odgovor«, »vodim u ćorsokak« i t. d. JP **mjesto stručnih problema** unosi u diskusiju **ličnost**, a ja ga u tome ne ću slijediti.

Evo u čemu je razilaženje? Ja stojim na stanovištu da treba uzgajati pšenicu u prvom redu na rodnost a zatim na rezistentnost protiv zime, bolesti, suše, vlage i t. d. Ovo mislim postići na taj način što uzgajam najrodniji tip — dakle uzgoj na individualnu produkciju. Nasuprot tome JP drži, da nije toliko važna individualna produkcija, nego veći broj biljaka po m² a povećanje prinosa po klasu, da bi se dobilo jačim gnojenjem. Ako bi se uspjelo povećati broj biljaka od 300 na 600 po m², tada bi se prinos podvostručio. To bi bilo i po mome mišljenju kad ne bi postojala **negativna koleracija** između ta dva svojstva i kad ne bi s povećanjem broja biljaka padao i prinos po klasu.

Kad je naš praroditelj prije mnogo hiljada godina počeo uzgajati divlju travu, od koje je nastala današnja pšenica, onda je te divlje trave bilo vjerojatno 1—2.000 biljaka po m², ali je prirod po biljci bio jako slab. Selekcija kroz tisuću godina išla je zatim i samo zatim, da poveća individualnu produkciju, a time se automatski smanjivao broj biljaka po m². Mi taj proces nastavljamo. No ne samo mi, nego selekcioneri po čitavu svijetu. Budući da je najteže u selekciji povećati individualnu produkciju, to se oni, koji u tome nisu uspjeli tješe da im je uspjelo povećati gustoću sklopa.

Selekcija otpornih tipova

Isto tako razilazimo se u pogledu selekcije otpornih tipova prema rdi. Ovo je svakako najvažnije i glavni predmet čitave ove diskusije. Evo u čemu se razilazimo:

Naša poljoprivreda ima dosta nerodnih i loših godina. Gotovo više nego rodnih. Nakon svake loše godine započne hajka na rdu, koja je navodno uzrokovala sve to zlo. Vrlo malo krive se ostali uzroci, kao kasnu sjetvu, lošu obradu, neracionalno gnojenje i t. d. nego samo rdu. Ja promatram napadaje rde već 15 godina, otkako radim na selekciji, a u isto vrijeme nastojim ana-

lizirati loše godine i loše prinose. U tome sam došla do rezultata, da **tek stanoviti dio nerodice otpada na rdu**, dok znatan dio na ostale faktore. U mojim publikacijama iznijela sam, da bi imali i loših žetvi i u onom slučaju kad uopće ne bi postojala rda, kao što ih imamo kod drugog bilja, gdje nema rde — osobito uz lošu obradu i neracionalno gnojenje.

Ja sam navela kako treba analizirati razloge napadaja rde i nerodice i ukloniti sve ostale uzroke, koje možemo ukloniti, pa ćemo znatno smanjiti nerodicu, a i rdu. JP priklanja se onima, koji nakon svake loše godine pripisuju sve zlo rdi. On u svom članku »O razlozima sniženja prinosa pšenice« Biljna proizvodnja br. 3-55 vidi samo rdu kao jedini uzrok nerodice i iz njezoga izlaganja može se zaključiti da ćemo se riješiti svega zla i svih nerodica uopće samo ako uzgojimo pšenicu otpornu prema rdi.

Problem rde

Drugi članak JP izašao je u Agronomskom glasniku br. 1-56 iza kako sam već bila predala redakciji moj odgovor na prvi njegov članak. Ja taj članak nisam bila čitala, ali prema riječima JP izgleda da sam principijelno imala pravo, jer u tom drugom napisu on sam sebe ispravlja, i to baš u onom smjeru kako sam ga ja ispravila u mojoj kritici.

Evo kako JP u vezi sa tim člankom Agronomskog glasnika br. 1-56 neukusno piše o meni: »Uvjeren sam da je to autor (t. j. ja) pročitao i da je njemu poznat moj stav po tim pitanjima. Međutim autor je sve to prešutio.«

A sada da vidimo njegov stav, koji je meni bio poznat: na strani 95 Biljna proizvodnja 3-55. piše: ... »Zaključili smo, da je do... sniženja proizvodnje po klasu i hektaru kod Osječke šišulje, Prolifika i drugih naših sorata došlo u prvom redu zbog vrlo jakog napadaja rde...« (podvukao JP).

»Činjenice da su se linije i sorte otporne prema rdi uspjele odhrvati tim klimatskim nepogodama i napadaju rde... ima za nas veliku praktičnu važnost: prvo stoga što pokazuje u kom se pravcu imaju popraviti naše sorte i drugo što pokazuje, na koji se način možemo boriti protiv klimatskih nepogoda« (podvukla S-K).

Mislim da je ovo dosta jasno, a u tom smislu je napisan i cijeli članak, pa kod snižavanja proizvodnje nigdje ne spominje ostale agrotehničke mjere i gnojenje. Kod popravljanja sorata nema ni jedne riječi o ostalim svojstvima kao produkcija, čvrsta slama, nego samo rezistentnost prema rdi kao jedini element »u kom pravcu treba popraviti naše sorte« i »na koji se način imamo boriti protiv klimatskih nepogoda.«

On čak naročito ističe »Neki drugi faktori, koji mogu ponekad izazvati prisilnu zriobu... nisu imali nikakva djelovanja.«

Rezistentnost prema rdi

Nasuprot tim nazorima JP, u kojima on iznosi da je jedini zadatak selekcije uzgojiti rezistentne sorte, ja sam istaknula slijedeće (str. 229):

»Ali uz rezistentnost treba uzgojiti i čvrstu slamu, produktivni klas i ostalo. Samo rezistentna pšenica ne će riješiti problem i ne će biti nikakvi doprinos našoj poljoprivredi. Rezistentne pšenice, ako ne budu rodnije od naših dosadašnjih sorata, ne će se moći proširiti i rijetko će ih tko sijati. One dakle moraju biti kompletno uzgojene, a imunitet je samo jedna, iako važna komponenta.«

Ja sam govorila principijelno, a on to neočekivano svodi na rezultate njegova uspjeha, pa je zanimljivo, kako se JP osvrće tendenciozno na sve moje navode ...: »Iz njegova (t. j. moga) izlaganja slijedi... da ne ćemo biti u stanju stvoriti sorte s prinosom boljim od Osječke šišulje. Autor je ovdje u zabludi bilo zbog toga, što ne pozna naš rad u tom pravcu ili ga pozna ali ga prešućuje, misleći valjda da se ja ne ću dotaći toga pitanja.« Ne mogu shvatiti, što ga je na to navelo.

Izgleda da JP smatra kritikom ,ako nabaca neobrazložene uvrede, jer nastavlja dalje »Iz cijelog se autorova (t. j. moga) članka vidi, da on **ne razlikuje** aktivnu od pasivne rezistencije.«

Bilo bi pristojno da točno citira moje riječi, iz kojih se vidi što ja prešućujem i što ja ne razlikujem. Vrlo je komodno ovako samo nabaciti uvredu bez argumentacije ,ali da li je to u interesu ugleda ovog lista.

Zatim dalje kaže ... »zbog toga pogrešno tvrdi... (t. j. ja tvrdim) da se križanjem između materijala, koji ne posjeduje aktivnu (!) rezistentnost, može rezistentnost novih kombinacija vidnije poboljšati.«

Ni ovo nije dokazom a ni citatima potvrđeno. Ja ne znam, što on to misli pod izrazima »Aktivna i pasivna rezistentnost«. Vjerojatno misli pod tim »Konstitucionalnu genetičku rezistentnost.«

Trebalo bi da JP citira moje riječi iz kojih bi izlazilo, da ja križam međusobno materijal, koji nema genetičke konstitucionalne rezistentnosti. Nasuprot tome, ja sam naročito naglasila da se međusobno križaju samo oni tipovi, što su genetički najrezistentniji a on mora da zna koliki se efekat dosada postigao **transgesivnim cijepanjem**.

Mogu li se uzgojiti visokorezistentne i visokoproduktivne sorte.

JP je naćeo jedan vrlo važan problem za selekciju i poljoprivredu. No po mom mišljenju on ga je krivo postavio i stvorio neispravni zaključak. Ovo što sam rekla dokazat ću citiranjem njegovih riječi, a osvrnut ću se baš na taj problem, jer je vrlo važan i zanimljiv.

JP kaže: »Isto bi tako autoru (t. j. meni) trebalo biti poznato, da su sorte pšenice T. aestivum s aktivnom (!) otpornošću na rđu odigrale veliku ulogu u povišenju i stabilizaciji prinosa u raznim dijelovima svijeta.«

O tome nema nikakve dvojbe, da su rezistentne sorte važne, pa čak i vrlo važne za povišenje prinosa. Ja to redovito ističem, i to mi je baza selekcije. No JP iz ovoga izvodi posve krive zaključke.

U vezi s time iznijet ću što kažu Roemer, Fuchs i Isenbeck u svojoj glasovitoj knjizi: Die Züchtung resistenter Rassen der Kulturpflanzen.

»Visokorezistentne, odnosno sorte slobodne od napadaja **bez iznimke** ne posjeduju dovoljno vrijednosti za intenzivne prilike. Mi nalazimo gene za otpornost protiv žute rđe kod pšenice, koje u sebi nose sabrana gotovo sva najnegativnija svojstva. Rezistentnima protiv smeđe i crne rđe pokazale su se američke i kanadske sorte, koje **nisu produktivne**, a ni dovoljno čvrste, a djelomično i osate.«

Prema njihovim nazorima nije još dosada uspjelo nikome spojiti visoku rezistentnost s visokom rodnošću. Ja se tim iskustvom rukovodim u svome radu. One visoko rezistentne sorte u USA i Kanadi, koje su uzor JP, slabo su produktivne, pa su i prinosi u tim državama jako niski.

Slična iskustva imam ja u svojim radovima, jer sam dobivala kao rezultate križanja tipove, koji su bili rezistentniji od U1 a i od drugih produktivnih selekcija. Nažalost, svi oni od reda nisu bili dovoljno rodni, pa sam ih mahom odbacila. Ja držim da nije naročito teško križanjem postići tip, koji je rezistentniji od U1, kad se ne bi obazirali na rodnost. No dr. JP tvrdi (A. G. br. 9-56 na str. 541) da je njemu uspjelo baš to što nije uspjelo nikom drugom na svijetu. Eto njegovih riječi: ... »trebamo za praksu sorte, koje će uz visoku rodnost posjedovati još i visoku rezistentnost na rđu (aktivnu?!) zimu i polijeganje. **Naša iskustva su pokazala da je takve sorte moguće stvoriti.**«

Prema JP mi smo svakako sada u tom pogledu daleko, daleko premašili i Talijane, koji se protiv rđe moraju boriti specijalnom agrotehnikom, a naročito opreznim gnojenjem, pa uza sve te poduzete mjere rda im pričinjava još uvijek velike štete. Oni još nemaju sorata visoko rodnih i visoko rezistentnih.

One glasovite američke i kanadske selekcije, koje su oduševile JP, slabo su prinodne sa slabom slamom. Prema tome mislila sam da ne će biti to moguće postići ni kod nas, jer bi sve visoko rezistentne bile i slabo rodne. Zato imamo

samo birati ili između visoko produktivnih, ali manje rezistentnih ili jače rezistentnih, ali slabije produktivnih. Američani su izabrali ovo drugo, jer imaju hiper-produkciju, pa im je više stalo do sigurnih prinosa i jeftinije žetve. No i njihove visoko rezistentne sorte zna u nepovoljnim prilikama rđa jako oštetiti.

Mi smo u sasvim drugoj poziciji, jer imamo jaki pšenični deficit i prema tome moramo tražiti što rodnije, pa makar i nešto manje rezistentne pšenice. Ukoliko našim rodnim selekcijama nedostaje rezistentnosti, utoliko moramo poduzeti ostale prokušane mjere obrane: rana sjetva, dobra obrada racionalno gnojenje fosforom i kalijem i sl. No to su mjere koje i inače rabi napredna poljoprivreda.

Ovo vrijedi za većinu naših pšeničnih područja, ali pokraj njih postoje i nepšenična područja, koja su podvrgnuta jačim zarazama i gdje su potrebne rezistentnije sorte. Najvažnije je ustanoviti, koja su i kolika su ta područja i koliko bi hiljada hektara mogla u njima zauzeti pšenica, pa prema tome zaključiti, da li se isplati uzgajati rezistentne, a manje rodne pšenice, ili na njima sijati druge kulture. JP s pravom iznosi... »naši seljaci iz Posavine, Pokuplja i slivova drugih rijeka govore, da im magla gotovo svake godine pojede pšenice.« To uglavnom stoji, no postavlja se pitanje da li se tkogod u tim krajevima pokušavao boriti protiv rđe s vrlo jakim dozama fosfora i kalija i ostalim mjerama racionalne obrade? Je li ustanovljeno da li bi šteta od rđe i nakon svih tih poduzetih mjera bila isto tako velika?

Ovo su samo moji nazori, koji ne moraju biti ispravni. Budući da JP tvrdi da je njemu uspješno postići pšenicu visoko rezistentnu i rodnu, koja će u svim prilikama biti otporna, onda bi moji nazori bili neispravni. Čim te njegove pšenice prihvate naši poljoprivrednici i kad se prošire na nekoliko stotina hiljada hektara, ja ću smjestiti promijeniti svoje nazore i bit ću mu zahvalna što me je ispravio. Dotle ostajem kod svoga uvjerenja.

U tom predmetu on dalje govori ovako:

»Dalje autorove (naime moje) tvrdnje da u svijetu nema pšenice niti selekcije apsolutno otporne na rđu, da i otporne sorte u uvjetima pogodnim za rđu, a nepogodnim za biljku bivaju od rđe uništene i da na tom području selekcije ne treba očekivati čudesa drugim riječima ništa osobito ne odgovaraju stvarnosti.« **Ovakav način pisanja** o rezistentnosti pšenice na rđu (iako imuni tipovi još nisu, a vjerojatno ne će biti stvoreni) **pokazuje da ili autor ne pozna tu problematiku ili svijesno odnosno nesvijesno prešućuju opće poznate činjenice.**

Kao što se vidi dr. JP su glavni argumenat uvrede. Držim da ovakav način pisanja nije u interesu ugleda agronomskog staleža, a ni ovog našeg glasila. No, isto tako, mislim, da je Uredništvo trebalo o tome voditi računa.

Dalje ističe JP: »Autoru (t. j. meni) bi kao selekcioneru trebalo biti poznato, da u svijetu ima vrlo mnogo sorata gotovo apsolutno rezistentnih protiv dominantnih fizioloških rasa bilo *P. graminis*, odnosno *P. triticinae* ili čak protiv obe rđe. Zatim da ta rezistentnost traje 10—15 godina.«

Tu on kategorički pobija najveći autoritet za probleme pšenice J. Persivala, koji (*Wheat Planth monograf* — str. 276) piše: While the immune or resistant forms were not **completely free** from attacks of the rust...«.

Prema JP ima mnogo apsolutno rezistentnih sorata, a kako bi prema njegovim riječima meni kao selekcionaru trebalo biti poznato, to ga molim neka citira točno **doslovno** stranu literaturu, iz koje se vidi, da su te sorte T. vulgare, koje je on naveo **apsolutno** (!) rezistentne, jer me samo njegovo nabranjanje sorata ne će uvjeriti. Ponovo ističem da se tu ne radi o **rezistentnim** nego o **apsolutno** rezistentnim.

Najrezistentnije sorte T. vulgare postignute su križanjem sa 14 hrom. pšenicama. Samo na taj način približno bi se moglo doći do onoga cilja, za kojim ide JP. Ne znam da li on provodi species-bestardaciju, ali znam da to radi Poljoprivredno-Šumarski fakultet u Zagrebu, koji prema tome i ima najviše izgleda da uzgoji visokorezistentne sorte.

Stvaranje rezistentnih tipova

Kad sam tretirala ovaj problem, govorila sam o borbi između rde i biljke, pa sam istakla u napadnutom članku Agronomskog glasnika br. 5, str. 296: »Glavni, a vjerojatno i najvažniji momenat je sama **otpornost biljke-rezistentnost.**«

...»Nema nikakve dvojbe, da je uzgoj otporne pšenice važan, pa čak i **vrlo važan.** Ja to dobro znam iz prakse, kad mi u posve normalnim godinama rda sasvim uništi pojedine linije, dok su s lijeve ili desne strane pokraj njih linije bez ijedne crvene mrlje. One **prve neotporne su,** ove druge relativno su **otporne.** Zato i mi posvećujemo kod selekcije **najviše pažnje rezistentnosti protiv rde,** pa se od 10.000 linija, koliko ih se otprilike izabere svake godine, ostavi najviše nakon tri godine 4—5, i to samo one, koje su **najrezistentnije i najrodnije.**«

Str. 299 ...»Bude li selekcija u FNRJ mogla intenzivno raditi i stvarati nove rezistentne tipove, bit će to **velika dobit i prirodi će se znatno povećati.**«

...»Ne uspije li povećati rezistentnost, a **to nam je ipak svrha,** morat ćemo se boriti protiv rde na taj način da rano sijemo, dobro obrađujemo, racionalnije gnojimo i jače upotrebljavamo fosforna gnojiva. Na taj način riješit ćemo relativno (**ne apsolutno!**) i problem maksimalnih priroda kod nas.«

Ovo sam ja navela u napadnutom članku o »aktivnoj« i »pasivnoj« rezistentnosti, kako ih krsti JP. Upravo je školski primjer izvrtanja i nestvarne kritike, kako on izvrće moje riječi, da me može napasti. Eto što na gornje moje riječi kaže:

»Zanemariti aktivnu rezistentnost, što u stvari **predlaže autor** (naime ja), t. j. **forsirati samo rodnost** s pasivnom rezistentnošću, koja se postiže ranom zrelošću sorte, **ranom sjetvom i raznim drugim agrotehničkim zahvatima** značila bi za našu selekciju pšenice korak nazad, odnosno čor-sokak.«

JK piše... (Agr. gl. 9, str. 539) »Iz cijelog se autorova članka vidi, da on ne razlikuje aktivnu od pasivne rezistentnosti...«.

Zao mi je da moram reći da JP nisu jasni izrazi »aktivna« i »pasivna« rezistentnost. Prema njegovu izlaganju izgleda da »aktivnom« rezistentnošću smatra ono, što se inače naziva konstitucionalnom genetičkom rezistentnošću, a pasivnom smatra, kako on sam kaže, **razne agrotehničke zahvate.**

Ne bih htjela da ga ja ispravljam i učim, neka to mjesto mene učini glasoviti njemački selekcionar dr. H. Kuckuck, redoviti prof. univerziteta u Berlinu. Eto što on kaže u knjizi Lehrbuch der allgemeinen Pflanzenzüchtung 1950. »**Prava rezistentnost** može biti uvjetovana ili **stanjem biljke** (pasivna rezistentnost) ili određenim **reakcijama,** koje se razvijaju tek nakon zaraze (aktivna rezistentnost)«. (Podvukao H. K.)

(»Die **echte Resistenz** kann entweder durch den **Zustand** der Wirtspflanze bedingt sein (passive Resistenz), oder durch bestimmte **Reaktionen,** die erst nach dem Befall ausgelöst werden (aktive Resistenz.«)

Pasivna rezistenza sastoji se po H. Kuckucku u strukturi grade: jaka kutikula, dlakavost, prevlaka voskom i dr. zatim u raznim tvarima, koje djeluju kemotropski na parazita, razni otrovi i sl. Zatim preosjetljivost stanice, koja odmah ugine i onemogućuje dalje prodiranje parazita i mn. dr., a ne kako tvrdi JP »agrotehničkim zahvatima«.

Aktivna rezistencija je kad biljka stvara nove tvorevine da spriječi parazite u prodiranju: plutasti sloj, razne kemikalije, izmjenu tvari i dr.

Nešto o žegi i kratkoj slami

Dr. Josip Potočanec u svojoj kritici osvrnuo se i na problem žege i kratke slame. Po tome ću mu samo kratko odgovoriti po polemičkoj dužnosti. Specijalno udaru žege posvećuje vrlo mnogo prostora. Budući da ja u članku »Rda i nerodica« nisam uopće spominjala žegu, to se ne ću mnogo osvrnuti na njegove navode. Samo ću spomenuti, da mu ne će nitko vjerovati, da je onih dana, kad je udarila strahovita, upravo nepodnosiva žega, u 14 sati bila temperatura u Osijeku 19,9 C, a u Zagrebu 18,8 C.

Ne ću nikada zaboraviti ona dva dana, kako mi je bilo nesnosno raditi u pšenici, jer je uz tu vrućinu puhao još i vrući povjetarac. Bila je pravom riječi strahovita zapara. Još danas gledam kako su bujne pšenice polagano venule i spustile lišće, koje se nije nikad više osvježilo.

Moram napomenuti, da još uvijek tvrdim, da je prosjek pšenice U1 na plohi od 2,5 ha u Brezovici bio 30q/ha, a prosjek čitave Brezovice bio je 19,79 q/ha. Čitavi prinos snizila je druga ploha, koja je imala niski prinos, jer je bila kasno sijana i na slaboj plohi. Ona me nije baš ništa interesirala, a prinos prve me je interesirao, jer sam je vidjela prije žetve kao odličan usjev. To je još samo jedan argument više u prilog ranoj sjetvi.

O mojim selekcijama JP govori ovo: »Autor stvara tip pšenice robustan sa širokim lišćem, **visokom i debelom slamom**, velikim klasom i s **nešto produženom vegetacijom**.«

Sada ću pokazati koliko su njegovi navodi istiniti: Ja sam na osječkoj stanici zatekla U1, koja je nešto ranije od Prolifika. Za moje vrijeme i uz moju suradnju dane su u promet selekcije: U12 koja je **8—10 dana ranija** od U1, U16 koja je **4—5 dana ranija**. Prema tome one nisu s **nešto produženom vegetacijom** kako tvrdi JP. U16 je **niža** od U1, U12 je **dosta niska** i odgovara niskim talijanskim, a i Z-K je **znatno niža** od U1, prema tome ne stoji da ja stvaram pšenice s **visokom slamom**. Visoka je S-K, a dosta visoka i U15, ali ne više od U1.

Kad je već pokrenuo to pitanje, ja ću mu i odgovoriti. Nastojim da stvorim pšenice: visoke i niske, robustne i gracilne, rane i kasne, debele i tanje slame i sve prijelaze među njima. U terenskim pokusima ispitivam koja bi se mogla plasirati u kom kraju i dati maksimalne prinose. U jednom će biti bolje kasne, a drugdje rane, u jednom visoke u drugom niske, u nekom kserofilne, a u drugom higrofilne i t. d.

Što se tiče niske slame, nema nikakve dvojbe da ona ima stanovite prednosti pred visokom. No treba to razmotriti »s malo zrna soli«. Jaka doza gnojiva zahtijeva i nisku slamu. No nije niska slama prvenstveno tražila jako gnojenje, nego je sve veća upotreba umjetnog gnojiva počela sve više **zahtijevati nisku slamu**. Ako ja uzgojim rodnu pšenicu visoke slame, ja ću je proširiti na slabijim tlima. Za ekonomije, koje rabe velike doze umjetnih gnojiva, uzgojit će se čvrste i niske slame.

A zašto ne bi imali i pšenice, koje će davati veće prinose od drugih i na onim tlima, koja nisu jako gnojena?! Koliki će postotak seljaka tražiti i trebati sorte kratke slame u stočarskim i polustočarskim krajevima?

Svakako selekcionar treba uzgojiti više sorata s raznim svojstvima.

—o—

Nastojala sam da iznesem moje stanovište i iskustvo u nekim vrlo važnim problemima kod pšenice. Držim da će to zanimati veliki broj agronoma. Zao mi je da sam mnogo, možda i previše prostora posvetila obrani svoga stanovišta, kojega je, kako se iz svega vidi, dr. J. Potočanac vjerojatno krivo shvatio.